

A. Odložené z Čecha 1864/5 a z Květu 1864/5

- 1 Nemohu to vystát, když mladý člověk z maličkosti soudí na povahu starých lidí. Neměls snad ještě ani dost času, ani dost příležitosti, hošíku, abys se stal darebákem dokonalým.
- 2 Malé, prostřední, šosácké doby jsou pro velkého ducha morem, tu Pegasus s volem u jedné voje. Zpočátku Pegasus několikrát vyhodí, několikrát rozepne křídla a vůl je patrně rozmrzen; pevná voj u vozíku každodenního života onoho však unaví, a lhostejně kráčí pak bez vyhazování dál, méně povozu platen než vůl vedle něho, jenž táhne spokojen splněnými povinnostmi svými. Přicházejí doby, kdy Pegasus volu závidí, ano za něco vyššího ho považuje.
- 3 Příroda je vším vinna, naší hloupostí, náklonností k přemrštěnostem, křivou nohou atd. „Přírodo, jak jsi ty velká s...!“ zvolal kdosi, stoje před skvostným exemplářem vepřovým ve výstavě dobytky.
- 4 Nejdojemnější lyrická píseň píše se na panenskost. Kde té více není, nastupuje obyčejně epigram na mladické ideály.
- 5 Úkol a postavení naší literatury české v písemnictví světovém? Úkol Ezopův a hrbaté jeho postavení! *Satira peluňková!*
- 6 Tváření se, jako by člověk penězi a statkem byl alespoň tak opatřen, že právě více nepotřebuje, nepocházívá vždy z chlubitosti nebo nepravého studu. Častěji bývá původ v opravdovém nevážení sobě peněz.

- 7 Chcete-li udělat moderní vtip, vezměte nějakou obraznou frázi, například „podala mu ruku bez srdce“, a pak mluvíte as následovně: „Není divu, že v době rozšířených vědomostí přírodních, kdy již i dámy anatomické pravdy seznávají, tak mnohé ženy zadávají ruku — bez srdce!“ A učinivše vtip takový, můžete se třeba zaň stydět, chcete-li.
- 8 Masy české netřeba se posud bát, jen jednotlivců!
- 9 Mnozí lidé dovedli se tak daleko přemahat, že jsou kamennými obrazy, že na jejich tváři jen stíží čísta možná, jaké naruživosti právě vnitřem jejich snad až děsně pohybují. Zapomněli však, že tvářnost lidskou odstraniti nedovedou, že každý přece ví, že jsou lidmi, a tedy lidským věcem podrobeni. Jsou to mumie, na jejichž rakvích lidská tvář vypodobena, — ale rakev je tu také živa.
- 10 Proč nemáme pravého románu v naší době? Jednoduše proto, že ho nemůžeme míti! Společenské poměry nejsou ustáleny a *fotografie* pohyblivého a nesmírně rychle se měnícího nynějšího života, spojeny červenou nití našich tužeb po změnách vedoucích k jistému cíli, jsou prozatím surogátem románů. „Namenlose Geschichten“ budou prozatím všechny naše přítomnost líčící romány, nechť se již pohybují v kterýchkoli kruzích.
- 11 Ve spisovatelském životě bývají divné vlny. Někdo se stane spisem svým najednou mužem slavným, nesmrtelnost zdá se býti jemu pojištěna, a za dvě za tři leta aby tahal nesmrtelnost svou již opět z bahna zapomenutí.
- 12 Prostá fráze zpitomuje někdy víc než umělecky a vědecky vysoustruhovaná.
- 13 To nám pomáhá kupředu, že každý myslí, lásky že má pro celý svět dosti a že by všechnu radost a všechnen žal za celé lidstvo přetrpěti mohl. Ale sotva nějaká osobní strast

se ho zmocní, buší srdce o žebra jako uvězněný o mříže a hrozí puknutím.

14 Ctnost a pověst dívčí je drahý diamant; nesmí však jako tento do ohně se dát, sic rozplyne.

15 „Nemo in patria propheta“ zdá se že vyrostlo úplně na Západu. Na Východě sluje osel ve své vlasti „otcem moudrosti“.

16 Justinus Körner, jeden z nejnevinnějších básníků německých, viděl v teleti — obraz nevinnosti.

17 Český básník by měl mít zároveň výtečný tenor, aby sobě zpěvem na chleb vydělal. Musil by se ale dobře zpěvu, tedy vůbec něčemu učit, a toho u nás básníci příliš nemilují.

18 Ženská květe stále, nejdřív má růže na tvářích, pak ve vlasech.

19 Večer života dokazuje vždycky, že ranní ideály se neuskutečnily tak, jak jsme si je mysleli. Člověk každý sobě vyměří ovšem dráhu, jíž by snad také dosti často cíle došel, kdyby se jeho dráha nekřížovala s cestami jiných lidí, kteří sobě rovněž ideály vystavili. Málokterý ví na konci, proč vlastně žil, a na smrtelném loži rád by začal znovu. I lidé, kteří nejvíce utrpěli, nerádi umírají. Převáží tíži všeho toho předcházejícího utrpení vzpomínka na jediný okamžik rozkoše a lásky.

20 Sen je vždycky krásnější než skutečnost, noc a smrt svobodomyslnější než den a život — šatíť vše v stejnou barvu.

21 Co milého ze zevnějška na nás působí, nezůstává zevnějších upomínek; milý pocit obyčejně se ubytuje dovnitř našich prsou, kde pro dlouho živým zůstává, kdežto upomínka na nemilý pocit tak dlouho trvá, dokud strupy

na ráně obdržené se neztratily. Co milého, vždy dále dovnitř se domáhá, a kdyby nemilé i k srdci sáhlo a je hořkostí přeplňovalo, je snad k pukání přivedlo, přece sobě blahé upomínky ještě nějaký vnitřnější koutek naleznou.

22 Kloní-li se ti někdo stále, nehledí ti do očí, nýbrž stranou.

23 Místo učení o nebi měli bychom mít učení o lásce a každý člověk měl by být dříve v tom nebi lásky, než přišel na svět.

24 Nedivím se, že tak často humorista nebo satirik náhle sentimentálním se stává. Lidé obyčejně chtějí tím se zdát, čím nejsou, a mnohý píše rozmarně, kdy ho červ v srdci hryze.

25 Dějiny jsou vlastně realizovaná poezie.

26 V českém písemnictví bylo by snad již se vyvinulo mnohem více, a to větších talentů, kdybychom nestáli až příliš těsně vedle sebe. Bojíš se řádně oddechnout, aby se nezdálo, že ubíráš sousedu vzduchu.

27 Čím vzdělanější a lidštější, tím rozmyslnější, uvážlivější a konzervativnější stává se lidstvo. Indické jedno distichon praví: „Sprosté duše bývají jako bohové, neboť čehokoliv jim se zachce, ihned vykonají.“ Někdy by bylo přece také dobré, kdyby lidstvo bylo trochu méně lidské, kdyby bylo sprostší a tím bohům podobnější — alespoň co do energie.

28 Tázal se mne kdosi, jak se píší aforismy, zda z vůle, zda z náhody spisovatelské. Řekl jsem mu: „Vezměte knihu, v níž jsou opravdové myšlenky. Věty obsažené zvracejte v jich opak co do smyslu, ne co do slov. To je zábavné a vypadá to přitom duchaplně.“

B. Otištěné v Lumíru 1873 a 1874 a v Švandu dudákovi 1887

- 1 Krásně se studuje egoismus u dětí, majících ještě celý svůj zvláštní svět; egoismus jejich neuráží. Odvykání egoismu je jediné vychování, jakého se *citu* člověka dostati může, a proto nás uráží egoismus lidí odrostlých, že vidíme v něm vychování špatné, nevzdělanost.
- 2 Lidé se diví, že zápasící spolu duševní velikáni tak často v sprostáctví zabřídají. Což se někdo již divil, že čím mocnější bouřka, tím více mimo otřásající hromy a ničící blesky také kalu a prachu působí?
- 3 Na zevnějšku i na okolí svém můžem sobě mnoho potěchy i stejně mnoho smutku vynutit. Vždyť je to stará pravda, že je lhostejno hroudě, položím-li do ní mrtvolu nějakou nebo símě květů, a lhostejno je také mé komůrce, ověsím-li ji černě nebo růžově.
- 4 Ženština nejprv zapomíná v cizí naučené řeči myslit, pak teprv zapomene jí psát, a nejlépe podrží schopnost mluvení, totiž jakéhos dorozumění se v ní; muži naopak ztratí se nejprv obratná mluva, déle již dovede sobě vypo-moci v slohové práci, a když již vše praktické zapomněl, rozumí ještě *duchu* jazyka.
- 5 Lituju člověka, který čtyrmi pracnými desítiletími nemyslí na nic než na pohodlí v desítiletí pátém. Kdybych byl stromem, strásal bych květ svůj na hlavy děvčat bez ohledu na to, že nebude snad na podzim ovoce, a ještě méně staral bych se o to, vyschnou-li kdys nevlahou kořeny, rozdrťí-li blesk peň nebo udělají-li kdys prkna ze mne na rakev.

- 6 Myslím, že přijde doba, kdy všechny lyrické výtvo-ry li-terární pocházejí budou výhradně z per ženských.
- 7 Nehudební sluch zdá se mně býti hlavní příčinou, pro kterou nemohou všichni lidé být dobrými herci. Známe herce velevzdělané, rozumějící zajisté každé pronášené myšlen- ce, nedodávající jí ale přece působivého zvuku. Nedovedou z věty učinit zpěvný recitativ a jest jim jako těm, kteří zpívají, aniž by píseň, kterou oni sobě myslejí, někdo jiný v tom poznal.
- 8 Lichocením je přístupem každý — ale proč! Který nelichotí jiným nikdy, má slova lichotná za pravdu, a který lichotí z řemesla, má průzračné mu lichocením za důkaz, že on není o nic horší než jiní. A to mu — lichotí.
- 9 Divíme se, že bývá u malých národů literární a umělecká kritika přísnější než jinde. Není v tom pouze snaha být s jinými stejně velkým *duchem*, nýbrž spíše jevit se s jinými stejně velkým *pánem*. Ve velké říši bývá darebák životem svým mnohem jistější než v malé, vladař mu dá polapenému snáz milost; v malé zemičce ale chce vladař ukázat, že *má také* právo nad životem a smrtí, i větší nemilosrdně.
- 10 Klaurenův výrok, že mužové, spějí-li, jsou vždy oškliví, obmezuje se zajisté na muže duchaplné.
- 11 Prostý lid je u vědomí toho, co mu duševně schází, na-proti vzdělanějším třídám skromný; a o celou tu skrom- nost zdá se jim zato býti hloupější.
- 12 Kdyby byly byly lidské skutečně *vždy* tak mocny, jak je poetická tradice líčí, nevyšli bychom ani ze samovražd. Tradice bere právě každý ten bol v plné samostatnosti jeho a zapomíná, že se to má s ním jako s člověkem v lidské spo- lečnosti: kvůli sousedům musí něco z přirozených práv svých popustit. Co nejřidčeji bývá dojem v člověku tak

absolutní, že by člověk nebyl zároveň jiným ještě dojmům a myšlenkám přístupem.

13 Když je bol velký, sevře se hrdlo a schází nám dech. Nejvolněji však, a tedy nejhloub sobě vzdychnem, když nic, ale pranic nemyslíme, právě tak jako pes v dřímotě. Kdo nás poslouchá, mýlívá se a myslí, že je hlubokou ozvěnou citu, co je jen tak zahučením prázdné nádoby. Prázdné nádoby druhého pohlaví nás hlubokými vzdechy nejčastěji klamou.

14 Jednu znám věc velmi moudrou a druhou zas velmi hloupou. Velmi moudrá je pomodlit se každého rána: „Kéž podržím lásku k životu!“ a velmi hloupé je dát na hřbitovní věž hodiny.

15 Divíte se ženským, že se chtějí každému zalíbit? Proč se nedivíte také sobě, že dovedete být na *každou* ženskou žárlivi! Ano, všeobecná, bezvýminečná žárlivost tato je u mužů faktem, vím, že jsem dovedl být a skutečně byl žárliv i tam, kde jsem ani dost málo nemiloval.

16 Umělec literární a výtvarný mají své vzory v přírodě, hudebník a architekt jich tam nemají. A proto chtějí-li hudebníci tóny „vyjadřovat“ bůhvíco, na jevišti tragédii a v koncertní síni čtvero ročních počasí, je to zrovna tak chytré, jako kdyby chtěl stavitel stavět idylu nebo krajinu.

17 Velký hřbitov je vždy mrtvý, zcela bez života jako hluchá fráze. Naše fantazie nalézá život jen na hřbitově malém, kde věříme snadno v jakés hospodářství duchů mezi sebou, nebo u hrobu jednotlivého. Ten nám vypravuje celou truchlohru, nebo elegické epos, nebo idylu plnou démantových slz. Na velkém hřbitově jako by byly hroby němý kvůli sousedům, zrovna jako zas v životě lidé.

18 Kdyby někdo spisy mé, má díla nosil na prsou, k srdci je tisknul, jakž bych vznešeného toho člověka miloval!

Jakž musí milovat bůh mne, že tak upřímně tisknu k prsoum děvčátka, díla jeho! A jakž teprv, když tak vřele toužím vždy zas po novém, změněném vydání!

19 Chci být šťasten dle fazóny své, ale ne příliš šťasten. Každá sklenice má svůj zvláštní tón, vyloudíš-li jej ale příliš silný, praskne sklenice.

20 Měj důvěru, a možno, že se nezklameš, měj nedůvěru, a opět možno, že se nezklameš. Možnost i nemožnost je v obém, ale řekl bych, že důvěřující přec mnohem méně se klame, poněvadž je dobrých lidí víc než zlých, a klame-li se, nuž neměl aspoň tu práci, kterou druhý s nedůvěrou vždycky má. Z toho by následovalo skoro, že nedůvěřivci měli by vlastnost svou odložit — ovšem: šedivé oči jsou prý trvalejší než černé, řekněte ale černoookému, aby si oči změnil.

21 Zkušení ševci říkají, že jsou lidé, u nichž či pro něž jakmile jednou byli dorostli, kopyto do smrti se nezmění.

22 Když vidím, že sobě někdy vybere osud člověka velmi hloupého, aby jeho příhodami dal ostatním lidem velmi moudré naučení, vzpomenu si vždy na žáky Mohamedovy, kteří pro přílišnou chudobu svou první díly koránu opisovali na lopatky skopců.

23 Máme prý dávat pozor na své chyby! Z těch se mně ani jedna ještě neztratila, ale z ctností mých lehla v požáru událostí již mnohá popelem.

24 Dle tvaru úst možno velmi často poznat povahu člověka nebo alespoň důležitou stránku její: slova zůstávají na rtech stopy své. Sprostá ústa (připojují zde schválně poznámku, takto zbytečnou, že hrubá ústa nejsou ještě sprostá) nevysloví nikdy nic vznešeného. Duchaplná ústa bývají málokdy přísně vzato krásna, nejřídčeji ale ústa duchaplných žen. Proto se také mýlíváme, myslíme, že

nejsou k líbání, kdežto přec mají tutéž touhu i potřebu jako ústa jiná.

25 Když jsem byl malý studentík, vypravoval nám učitel o divech ve světě mikroskopickém a tvrdil, že v něm opakují se všechny formy světa prostému oku přístupného, že jsou v něm malí tygři, malí lvi atd. Tenkrát jsem myslel, že jako v menší době opakují se někde ve světě nám arci neznámém tedy tytéž formy třeba zase mnohem *zvětšené*, že v něm může být stokrát větší lev saharského, stokrát větší tygr bengálského atd. Ale od té doby, co mne mikroskopie naučila, že učitel onen pravdu neměl, vím určitě, že oslové nejsou ani větší, ani menší, než právě jsou.

26 Nevěřte nikdy tomu, kdož praví, že nestojí o lásku. Takový bývá buď velký žárlivec, pak také zároveň zákeřník lásky, který stojí jen o lásku těch, již milují jiného víc, a každého ihned chladně odkopne, jakmile mu byl láskou podlehl, nebo je to malý, ale zcela malinký a chudičký lásky žebráček, který se za svou žebrotu stydí.

27 Jak komičtí jsou naši „hudební znalci“, „kritikové“ atd., když vyhrnují nosy proto, že se „laikům“ nelíbívá, co se líbí jim, a jak hloupí jsou, řeknou-li: „Ovšem — tomu vy nerozumíte!“ Co je v hudbě *nedobrého*, tomu rozumí *každý* člověk zdravý, protože je to zároveň *nepřirozené*; a co je *dobrého*, tomu rozumí vedle toho již proto, že hudba mluví jazykem, jehož „gramatice nemusí se nikdo teprv učit“, jak M. Hauptmann praví. Pravdu má, že „co v umění je *nejvyššího*, není pro znalce jen, nýbrž pro *člověka*“. A kde tedy *člověk* nerozumí, není také ono *nejvyšší*.

28 Kdo je satirou sám dotknut, řekne vždycky: „Ale vtipu v tom věru není!“

29 Při pojmu „plagiátu“ musíme být opatrní. Základní myšlenku dovolil bych vzítí odkudkoli, přijdeť na to, jaký ze semínka toho vyvine se a vyštěpuje strom. Indická kokila

vloží vejce své do hnízda cizího, ale zpěv mláďat vyvine se na slavičí, byť byl nad lihnoucími se krakorající krkavec stál.

30 *Své* činy měří člověk podle poměrů, podle síly svých chtíčů atp., na činy cizí příkládá vždy měřítko ideálu. Dobré by bylo, kdyby člověk posuzoval průměrně jiné dle sebe: neublíží jim, bude-li je mít za rovněž dobré, neublíží sobě, nebude-li je mít za lepší.

31 Bůhví odkud vzchází do světa nenávist! Vždyť každý přec by přísahal, že věnuje každé osobě, myšlence a věci právě tolik lásky, mnoho-li zasluhuje.

32 Jediný Aischylos, Raffael, Hus neb Žižka může pro svou dobu i z nejmenšího národa učinit národ velký. Stěžujem-li sobě, že jsme teď národem malým, přiznáváme se, že mezi žijícími máme samé jen lidi prostřední nebo snad že jsme nejen malým, nýbrž přímo ještě národem žebráckým, který nutí větší duchy své, aby tisíce neb i milióny svého talentu vydávali v samých drobných.

33 Tuze rád se dívám na šklebící se, vřestící dítě. Myslím sobě přitom, jak mnoho rozkošné komiky by ve světě bylo, kdyby dorostlí lidé také tak upřímně se šklebili.

34 Čas prý se rovná v ceně penězům, ano, ale peníze nerovnají se času. Bez peněz možno vždy ještě mnoho učinit, bez času nic. Časem možno sobě vydělat peněz pro potřebu svou a skoro každému zbude ještě něco času, aby jím naložil jinak. Proto také ten, kdož u nás řekne: „Neměl jsem nikdy peněz, a nemohl jsem tedy sil svých ve prospěch národa rozvinout,“ má snad zčásti pravdu, je ale z druhé části zcela jistě lhářem. Jinak ovšem, kde talent nedostatkem chleba mařený je také ještě mařen nedostatkem lásky, přátelství a uznání; jeho prázdný čas je *otráven* a pak nelze nic více činit.

35 Rozvětrá-li žula a zrezaví-li železo, proč by měla lidská

povaha zůstat vždy *zcela* důsledná! Zrezavělé železo musí ovšem železité zůstat a změněná ušlechtilá povaha musí vždy ušlechtilého cos podržet — není v tom zásluhy.

36 Duševní ctnosti vyvinují se tam, kde matérie tíží; v neštěstí je člověk nejctnostnější, člověk chudý jeví nejvíce lásky k bližním a národ stížený bývá v občanských ctnostech vzorem. Je to tak přirozené, že vykoná-li bohatý člověk neb velký národ nějaký k prostředkům jeho skutečně šlechetný čin, již čin ten velebíme skoro co něco zázračného.

37 „Difficile est satiram non scribere,“ cituje osel a myslí, že tím již napsal satiru. Každý, kdož vůbec myšlenku pochopiti s to jest, již se domnívá býti myslitelem. Rostoucí průměrná vzdělanost působí, že zmenšuje se úcta k silám tvůrčím.

38 Nejlepším satirikem bude vždy člověk, kterému se samému nejméně vytýkati může. Satira zakládá se v opravdovosti, ne v nestoudnosti.

39 Myslíme-li při stylistickém podání na věc nepoměrně víc než na čtenářstvo, dovedem slohu vědeckého nebo uměleckého; myslíme-li víc na čtenáře než na věc, povstane sloh *pikantní*.

40 Co do afektů je člověku nejzdravěji v takzvané „spokojenosti“, když necítí ani nadbytku, ani úbytku. Neobyčejná radost, trvá-li jen trochu dýl, je právě tak obtížná jako neobyčejný žal; ano ještě obtížnější proto, že znenáhla se zhnusí. Neobyčejná radost nepatří jaksí k té rodině denních pocitů, vystupuje jakožto host, žádá obětí a pohostinství a u ní platí totéž pravidlo, které vyslovil Slovan, pravzor pohostinnosti: „Host první den zlato, druhý stříbro, třetí měď — rychle jed!“ — „Zaplatpánbůh, že je po posvěcení,“ řekne český sedlák upřímně, ač se upřímně na posvěcení těšil.

- 41 Největší pozitivní půvab má největší negace tohoto světa: nesmrtelnost.
- 42 Člověk sobě ve své nadýmavosti říká, že jeho obrazotvornost nemá mezí. V mysli naší nelíhne se ale pranic jiného, než co jsme smysly svými ze zevnějška do ní nabrali, ledaže u všelijakém *spojování* toho nabraného dělává obrazotvornost prapodivné někdy skoky. Či dovedlo například umění výtvarné již stvořit nějakou postavu, která by ani jediným oudem svým nepřipomínala nám formy již z přírody známé, nástroje smyslů nám známých atd., a přec by svědčila o životě jakéms nám po tu dobu zcela sice cizém, avšak možném? Vždyť i samému bohu dovedem přibásnit jen vlastnosti takové, jakéž sami máme v míře nějaké nebo alespoň za daných jistých okolností.
- 43 Horující cit rodí někdy ideálnost, filosofující rozum, vyhledávající pravý poměr člověka k věčnému vesmíru, rodí někdy cynismus. Nemáme nejmenšího práva opovrhovat těmi, kdož se stali cyniky z rozumu.
- 44 Jen málo lidí může se myšlenkově rozvinout zcela dle schopnosti své a z ostatního světa myšlenkového jen to přijímat v sebe, co se státi může *přirozenou* částí jich samých. Takto se děje štěpování nejděvňším často způsobem. Podívejte se například na tiskařského korektora. Jeho mozek je jako průchodní dům; domácí bydlitelé nestarají se o procházející lid a tento zas ne o ně. A ani sobě nesmí dát na mozek tabulku jako na dům, že se zde všeliké znečištění přísně zapovídá.
- 45 Jen někdy, kdy se jedná o vlastní osobu naši, kdy například samolibost naše bojí se porážky neb jen tajné urážky, předpokládáme u svého bližního tutéž myšlenkovitou okamžitou činnost, jaká je právě u nás, a přeceňujem ho snad i někdy. Jindy je nám ale vždy, jako by ten, který právě nemluví, také ani ničeho nemyslí, nebo ten, který mluví, jako by souběžně nemohl myslit také o něčem jiném ještě.

Mně alespoň bylo vždycky v odmlčevší se náhle společnosti, jako bych jen já sám myslel dál, ostatní ale byli zabedněni.

- 46 Hloubavá duše může samu sebe šťastnou učinit, hloubavý duch ale svět celý. Přitom může tento velmi snadno být egoistou, onano nikdy.
- 47 Za to, že vesmír má taková tajemství, jichž by lidstvo neprozkoumalo, i kdyby všechny hlavy lidské v jedinou hlavu se slily, vytvořilo lidstvo — ještě tajemství nová, například bohy, a teď se trápí oběma druhy. Egypt, pravlast tajemství, kde malovali bohy s hlavami zvířecími a zvířata zas s hlavami lidskými, měl zároveň nejlepší satiru na trápení se s tajemstvími. Pověstné *Sais* bylo místem, kde mimo tajemství ctily se výhradně *ovce*, tvor, který přemýšlí co nejmíň. Egypt je vůbec satirou velkolepou. Mezi pasoucími se telaty hledali tam boha, jako v Tibetu hledají nadšeně mezi cucavými nemluvnaty dalajlámu, jenž svým poddaným pak hlavy stíná.
- 48 Každý z nás nejspíš souhlasí se slovy Tiedgeovými, že „ranami zbodané srdce je mu milejší než srdce bolestnými nehodami nikdy nedotknuté“, a přec nejspíš zas že každý z nás nechá stát zbodané to srdce v mrazu před dveřmi svými — „jeť již zvyklé“ — a nedotknuté srdce obalil by rád do bavlnky, jako by zas ani nechtěl, aby se mu stalo oním způsobem „milejší“.
- 49 Satirikové mívají velmi dobré srdce a zcela upřímně se diví, že mají tolik nepřátel. Tellova žena praví: „Gessler se třásl před tebou? — Toho ti nikdy neodpustí!“ A každý má plný klobouk samolibosti a bojí se, že také na něho satirik dojde.
- 50 Přísně provedená stavba kostelní se mně líbí, nepravidelná mně ale mluví k citu. Sloh, pravidelnost byly rozumem *dělány*, zdá se mně, v té krásné budově, že se v ní srdce ne-

dovede ani rozehřát, kdežto zas neobratná okrasa stavitelská, přeplněný nevhodnými okrasami uvnitř kostel a oltář zdají se mně vypravovat: nevyrostly jsme z velkého rozumu, z vřelého zato ale citu.

51 Mnohá nová myšlenka musí provést velký, pravidelný boj a mít celou svou armádu: přední stráž, vlastní voj vítězný, pohodlnou rezervu. Rezerva pohodlně obsadí vydobytou půdu a lid ji velebí co vlastního vítěze, kdežto na nebohé přední stráž, jimž nadával, dávno již zapomněl.

52 Pokud jsem při literárních pracích svých neměl ohledu na nikoho a na nic ve světě, měl jsem se za umělce; od doby, co zařizuju mnohé dle chuti „kuntů“ svých, obecnstva, považuju se za řemeslníka. Dej mně ale, bože, alespoň kuntů co nejmíň! Pozlacovače kladou lidé vždy za něco vyššího než krejčího nebo ševce; čím menšímu kruhu lidí svou práci a službu věnuješ, tím více lidem platíš.

53 Máš-li několik ctitelů osoby své, vždy raděj vídej, baví-li se mezi protivníky, než když jsou mezi sebou. Souhlas nudí a jen kvůli zábavě začne se záhy tam zas kritizovat, kde se dříve třeba až zbožňovalo.

54 Nejedná-li se ihned o básníka přegeniálního, o nějakého Napoleona literárního, který vykáže písemnictvu směr hned na celá století, je velmi zbytečná hádka, který z *dobrych* spisovatelů zasluhuje v té které literatuře přednost. Literatura je také vojem rozmanitým, její působení také polní výpravou; každý *dobrý* jenerál je stejně dobrý s ostatními, i ten, který tiše celý kraj zabere, i ten, který ohněm vlastním své pluky rozzuří, i ten, který zálohu udrží v dobrém pořádku.

55 Chtěl jsem kdysi napsat, že nejsamolibější lidi nalezeš mezi spisovateli. Později jsem chtěl přidat: a mezi herci. Ještě později také ještě: a mezi výtvarníky. Dnes vidím, že věta by musila znít: Nejsamolibější lidi najdeš — mezi lidmi.

56 Viděl jsem dnes pískařskou klisnu. Pán její ji hnal, aby táhla jako kůň jiný; chtěla také, chtěla, ale nešlo jí to. Byl to pravzor sešlosti koňské, až komický, a každý, kdo šel kolem, mimovolně se usmál. — Tak budu jednou já vypadat. Místo kalopujícího vtipu bídnou vleklost povídavosti. Místo oblé formy hrbolatá žebra bývalého slohu. A lidé se budou smát.

57 Duchaplným má být spisovatel, ale nesmí *chtít* být duchaplným. Raděj ať vůči čtenářstvu tváří se vždy o něco hloupějším, než myslí, že skutečně je. Bude to beztoho asi ta pravá míra.

C. Rukopisné

- 1 Erb Shakespearův měl tedy jednu kopí držící ruku. My <u> nebozí duševní epigonové! Aby takhle byl měl Shakespeare <dvě ruce!> v jedné ruce sílu na dvoje kopí!
- 2 Nepřekážete spisovatelům, kteří na počátku působení svého vystupují s bořícími negacemi, a nebojte se jich, vždyť u nás toho tak mnoho nestojí, co by za boření stálo. Tomu porozumí také každý brzy, kdož měl dosti <síly> rozumu na zápornost; hledí sobě pak sám pozitivnosti a počne sám něco stavět. Tak daleko ovšem nikdy týž nedojde, aby měl boudu za palác a každou česky psanou knihu <za velký> pro dorůstající mládež za velký již čin.
- 3 <V indském nalezáme zvuky moderním jazykům podobné;> Zajděm do starého Hindostánu! „Ráma“, personifikovaná hranice ta mezi božstvem a člověkem, zní zcela slovansky, „Hanuman“, hranice mezi člověkem a opicí, zní zcela <německy> germánsky. Hanuman pomohl Rámovi k milované Sitě, Ráma ho pak obejmul před veškerým světem na znamení, že není rozdílu od prvního do posledního, že není kast a všeobecná že má býti rovnost. Nuže, obejměm Hanumana — „diesen Kuß der ganzen Welt!“
- 4 I člověku žebrajícímu budou velcí páni vždy lichotit, když ho mohou k něčemu potřebovat, když například je člověk ten náhodou hezkou dívčinou.
- 5 Když se rozhlídnu po sociální bídě, jaká uvalena na ženštiny naše, když vidím, jak děvče ctnostné obyčejně také musí být děvčetem bohatým, aby lásky, totiž světa užítí mohla dle přirozených práv svých, odpouštím ženské

„nectnosti“ zcela a přál bych skoro, aby ctnosti bylo co nejméně a aby mladé děvče rozumně uvážilo, že je jen jednou mladé a že <pomluva je alespoň tak> na tom pramálo záleží, co lidé mluví. Po pohřbu je zapomenuta i s „chybami“ svými, zaživa byly ale chyby ty jejím životem.

- 6 Každá doba uskuteční kousek ideálu doby předešlé; poslední lidstvo bude lidstvem nejšťastnějším.
- 7 Nikdo by neuvěřil, jak šťasten jsem, že přírodě nerozumím. Totiž že nejsem přírodopytcem. Znával jsem také jednou všechna ta naše jarní kvítka, která vesele kvetou ani netušíce, jak ošklivá latinská jména mají; věděl jsem také o každém kamenu, o který jsem se uhodil, jaký stupeň tvrdosti po vědecku má: bohudíky, já to zapomněl. Příroda se má užívat jako vše, co je krásné a živé, nikoli zpytovat. Prosím vás, člověk je například rád, když nemá ani tušení o tom, že má nervy, a ví-li to, přál by sobě je silny jako provazy. A tu přijde fyziolog a demonstruje, že máte tisíce nervů, a tisíce tenkých jak vlások, velmi citelných a často churavících! Ó ti fyziologové! Kdysi jsem četl pojednání jednoho takového pána a dozvěděl <jsem> se z něho, že černé oči jsou vlastně pomorančové a modré oči vlastně <světlé> světležluté. A s vědeckým tím vědomím má člověk jít na Příkopy a dívat se do dívčích očí!
- 8 Krajinářství je v umění výtvarném tolikéž co lyrika v literatuře. O sobě rovná se dobrá lyrika zcela jiným druhům básnickým, přílišná nadvláda její značí ale ochablost, protože přílišné poddávání se citu. V obraze krajinářském vidíme co do duševního momentu vždy hlavně cit, individualnost třeba krásnou, přec jen ouzkou, na sebe se obmezující a v sobě uzavírající. Historická malba ukazuje vystupování individuality samy ze sebe, v ní se zračí *myšlenka*, konflikt této s citem rozmanitých osobností, její vtělení se v *čin*. Národ živý, energický, pokračujících činů schopný nalezne ve výtvarném umění odlesk těchto vlastností svých; národ společných cílů nemající přeje rozdrobo-

vání se v uzavřené individualnosti a odlesk toho jeví se pak i v umění. Ale prvnější nevyklučuje přitom jakéhokoliv rozvoje jednotlivcova a u Francouzů například, u kterých malba historická posud má vrch (ač nynější vláda dosti také činila k podvazování křídel), bují vedle malby historické rovněž krásně malba krajinářská. Rozkvět epiky neb dramatiky zajisté <nikdy> nikde lyriku nezamezuje.

- 9 Nesmrtelnost jmena a <ono domácí egyptské> sfinx egyptský mají mnoho podobnosti poslu. Sličnou svou tváří vábí, zadními drápy roz<e>dírají prsa blížících se. Nesmrtelnost podobá se také huse; musí se nechat podškubávat, aby mnohý měkce ležel. Nesmrtelnost podobá se vejci krokodýla, často ji pouhá náhoda vysedí. Nesmrtelnost podobá se psu; kdo ji nejvíce ubíjí (ale u *jiných*, ne u sebe), bývá nejvěrnější. Nesmrtelnost podobá se volu, neboť se jí, jako hovězího masa, nikdo tak snadno nepřejí. Nesmrtelnost podobá se myši; ani tato, ani onano nás před smrtí hladem neuchrání. Nesmrtelnost podobá se jednorožci; obou se užívá co štítů na domech, například Schillerhaus. Nesmrtelnost podobá se koni, táhneť vše za sebou. Nesmrtelnost podobá se ženě, má vždycky toho muže nejradši, který její lásku k němu za něco zcela obyčejného považuje; také v tom je ještě podobnost, že obě mimo hlavního muže mívají ještě kůpku domácích přátel. Nesmrtelnost podobá se ještě mnohemu jinému, nejméně ale přec jen homini sapienti Lin., neboť ten <má> ví, že lidstvo <vzalo> mělo teprv nedávno počátek a že dosti brzy zase zhyne. Kdo ale dosáhl té počasně naší nesmrtelnosti jmena, je jako bojující církev: pořád aby se jen pro své potomky pral.

- 10 Literatuře naší vadí skoro každý pokrok v ostatním životě národním učiněný, ač by jí vlastně prospět měl. Jsem přesvědčen, kdybychom se v svobodomyšlnosti povznesli až na požívání koňského masa, že k řezníkovi nejdřív povedou českého Pegasa.

- 11 Eötvös tvrdí, jakmile přestalo by veškeré náboženství,

že by světem zavládla despotie a otroctví. Odůvodňuje <to>, víc poeticky než důmyslně, tím, že kdo uznává nejvyššího pána na výsostech, pánů pozemských hrubě nedbá. Zapomíná, že náboženství zakládá se v hypotezi působící hlavně na cit a právě cit může se mnohem despotičtěji ovládnout než rozum. Cit poddanství můžeš většinou natlouct, rozum se s poddanstvím přece neshodne <,a stokrát>. Stokrát spíše přivede<š>m ale jednou *masu* lidstva k průměrně stejné výši rozumové než k stejné <rozohnělosti> a současné jemnosti citové. Rozumu bojí se tyranové, v něm je tvrz proti nim. Až přírodní vědy dojdou kruhem zas až k utvoření náboženství, bude *rozumové*.

- 12 Každá ženská, není-li pouhou opicí, přijde za příjemnějších svých lét alespoň jednou do módy, totiž dožije se nějaké nové frizúry, nového kroje, který <osobno> na zkrášlenou osobnost její zrak mužů<v> poutá. Je-li v době té již vdána, stane se každá dojistá nevěrnou.
- 13 Kdyby sobě zločinec vzpomněl, že poněvadž před milióny let dva atomy naší přírody se tak a tak pohnuly, nyní se to a to nevyhnutelně státi musí, byl by se svým svědomím až hrůza brzy hotov.
- 14 V politice je morálka skutečně dvojitá. Kdyby bylo veškeré nyní součinné lidstvo na stejné výši vzdělanostní, a tedy také vůle stejné, mohl by každý zachovat ideál čisté myslí své; než ale bude stav takový, musí činný politik z morálky své mnoho popustit, aby jen vůbec dosáhl něčeho dobrého, a tedy opět morálního. Někteří činní politikové ovšem přec neupouštějí po celý život svůj od ideálů prvotních a místo nástroji boří lbí zeď předsudkův. Tito nestávají se nikdy horami v historii lidstva, jsou ale jejími svátky, její září.
- 15 <Myslíme> Domníváme se, že tvoříme myšlenkové světy a věčné zákony, a zatím jsme sami tvorem všeobecné jedny myšlenky a jednoho všeobecného zákona, který se v nás vtěluje, ba i k jasnému uvědomění svému přichází dle vůle

své. Strom nasazuje list, květ a haluz, ale jen právě tam a tak, jak příroda dovoluje.

- 16 Směšno je myslet, že v době, kdy národu je dopřáno sdílet se v utkvání politických osudů svých, <ob>vystupují činně na povrch *všichni* mužové politické činnosti vůbec schopní. Vidím, že součinnost jich řídí se dle toho, jak *mnoho* dopřáno půdy činnosti národa, <a> jakou *cestou* musí se činnost ta brát a jaký je dle všech kombinací *nejvyšší cíl*, kterého národ může cestou tou dosáhnout. Skoro bych myslil, že takzvaná prostřední doba k činnosti politické pohne jen prostřední lidi a z výše svým duchem, náhledy a ideály stojících lidí jen ty, kteří dovedou ze svého superplus alespoň tolik prozatím obětovati, aby kráčeti mohli s ostatními za tendencí menší sice, přec však také prospěšnou, v daném okamžiku jedině možnou. Jsou ale také <velcí> nositelé velkých idejí, naplnění takou úctou k ideám těmto, že nemohou a nemohou ani nejmenšího z nich popustit, že by již za svatokrádež považovali <nevysloviti> dosáhnouti <jen> pouze částku jich v skutečnosti. Jsou-li nositelé takoví zároveň velkými duchy, totiž tak velkodušní, že prohlížejí poměry a nahlížejí nemožnosti okamžité, že také milují svůj národ příliš, ba že milují příliš pokrok lidstva vůbec, než aby nepřáli mu každého jen trochu světlejšího dne, nebo aby kvůli neplodnému konečně zadosťučinění samým sobě chtěli národu v nejmenším <jen> překážet, nuže ti setrvávají v soukromí a nevyslovují se vůbec, když se nemohou *cele* vyslovit. Velcí jsou a úctyhodní, zajisté, ale velcí *jen* samým sobě. Nemohou sobě naříkat na zneuznání, neboť svět nemůže posuzovat dle toho, co by kdo učiniti *mohl*, nýbrž co *skutečně učinil*. Štěstí pro <tyto> duchy ty, že i tuto pravdu znají.

- 17 Nad každým právě zasypávaným hrobem vzniká v nás přesvědčení, že *jsme nemilovali tak, jak jsme měli*. (Promeškáváme nesmírně mnoho lásky.)

- 18 Z pouhé ideálnosti pouštíme se do boje za vznešené

zásady, ale často zapomínáme se pak v plískanici boje <oněch zásad>, v blátě stáváme se sami blátem — zapomínáme duhy míru a vznešených těch zásad, která se konečně nad každým lijákem pro spásu lidstva <vznéstí musí> vítězně rozeznouti <musí> má.

19 Při nejlepší vůli zapomínáme v boji za idey své často na ten prvotní svůj ideál, na to, že vlastně bojem dojít chceme cílů všeobecně lidských, platných i pro nepřátely jejich, zkrátka vznešenosti, — a to je pak naše záhuba co jednotlivců. V plískanici stáváme se blátem.

20 Nu — přiznejme se, že každý z nás užil alespoň jednou v životě k mužskému <slov> fráze: „Já, co na srdci, to na jazyku,“ nebo k ženské: „Myslíte, že také já lichoťím?“ nebo podobné, každému trulantu přístupné lži, a že přece se domníval, že v okamžiku tom vyrostl v očích osloveného na velikána!

21 Tomu, kdo na mne jednou kamenem, byl jsem vždy vděčnější než kdo na mne slovem lichotným. Tohoto jsem zapomněl, onen mne přinutil k přemýšlení. Jak důmysln<ý>é je v zasmušilé filosofii židovského lidu, že ještě mrtvým kladou na <ka> náhrobky při návštěvách hřbitovů právě tak kamínky jako my vadnoucí růži, hříčku větru!

22 Dětské srdce překypuje při nejmenším hned žalu, je ale dosti velké pro největší radostné dojmy. Z čehož nasleduje, že člověk určen především pro radost, pro velmi mnoho radosti.

23 Žebrákům přichází ve snu, že sobě s králi tykají. Příroda netrpí ani ve snu nerovnosti.

24 Ani král ti nemůže darovat čest, každý žebrák ti ji může odepřít: chovej se stejně čestně k vysokému i nízkému!

25 Někdy se mně už věru zdá, že duševní kapitál je už

pryč a že žiju již jen tak z úroků jako nebožka baronka Klotylda.

26 < Kdybych byl < musil > jen polovic < té > tolik práce, < která > kolik jsem musil obětovat vydělávání chleba, musil obětovat své nesmrtelnosti, byl bych již slavným.

27 Skladby našich nynějších skladatelů operních jsou pouhé „kusy cvičební“. Soukají se kontrapunktem až k věžnímu kříži a tančí mezi disharmoniemi jako mezi vejci, ale není v tom < a > ni čehos pro rozum, ni pro cit a radost z toho mají jen přátelé krkolomných kotrmelců.

28 Že jsou ženy hezky, je sice hezké od nich, takto ale pouhý luxus. Když nám nadejde ta jistá doba, mohly by vypadat jako paviáni, a nám by to bylo také jedno.

29 V době, kdy jinoch zraje, nenávidí ženy opravdově, hluboce, ba až náruživě. To je to „ticho před bouří“, neboť hned nato začne je bouřlivě milovat.

30 Autografů bych nesbíral. Kdykoli jsem spatřil rukopis člověka, jenž mne tím oním byl zajímal, dotklo se mne písmo cize a neshodovalo se s představou v duši mé o člověku tom vzrostlou. Obraz se mi nedoplnil, také neopravil, nýbrž omihal — zkazil. Stará pravda, že lidí, kteří nás ať už jakýmikoli svými činy zajímají, nemáme chtít seznat co do osoby, a písmo náleží k věcem „osobním“.

D. Mrzuté masopůstní aforismy veselého člověka

- 1 Mohu jen do bálu vejít, a už jsem mrzut. Zasednu si do kouta, jak zasedává mladíček, který ještě svých „Flegeljahre“ úplně nezažil a myslí, že ho svět zneuznává; zasednu a myslím: „Nač bys se namáhal! Nového zde zajisté ničeho neuvidíš a neproděláš, a k opakování toho starého jsi ještě tuze mlád! Počkej, až se co padesátník naposled zamiluješ a větším bláznem se staneš, než jakýms kdysi byl.“
Nebo nezasednu a chodím sem a tam, míchaje se do zábavy toliko svými úšklebky, někdy ovšem ryze salónními, vždycy ale nanejvýš perfidními.

- 2 Nejraději stával jsem u vchodu do taneční síně a pozoroval přicházející. Kočár za kočárem přiváží květ ženského pohlaví a na něm to nejkrásnější zboží, jaké kapsa tatínkova zaopatřit mohla. Výborové se kloní a vítají. Matka krásných dcerušek jediným pohledem už zde v předsíni pochopila úplně ráz a hodnotu dnešní zábavy; dcerušky ovšem jsou ještě nezkušenější, nebo alespoň se musí takým podobati. Klopí oči nebo pohlížejí zvědavě z předmětu na předmět, „očekávajíce věci, které přijít mají“. U garderoby odevzdají se šály a jiné náčiní, které proti rannímu vzduchu chránit má; maminka dává poslední instrukci. Nejmladší dcerunka je dnes ponejprv na veřejném bále, tvrdila stále doma, že zůstane sedět, a šeptá nyní starší sestře: „Já se ještě bojím!“, načež jí tato laskavě odpoví: „Ale tys husa!“ a k tomu sama zase pro sebe připojí: „Mohl mne také už zde v garderobě očekávat!“ Zároveň přibyla jiná matka s dvěma dcerma, na kterýchž viditelně, že v „boji“ zestárly a bez tlukotu srdce nepříteli vstříc jdou“. Matka je nesmírně vlídna a usmívá se na všechny strany, dcery objevují dokonalý bontón. Jistý

pán, který teprve zde v garderóbě rukavičky obléká, zašeptá mrzutě: „Bože — budu musít s nimi tančit,“ načež se s nejmilostnější tváří a nejrozkošnějším úsměvem k statný dámám obrátí. Matky prohlídnou své dcerušky ještě jednou bedlivým okem, poopraví ledacos, zrak jejich praví: „Je dobře!“ — Teď se vchází do sálu. Hned u vchodu stojí výborové a rozdávají taneční pořádky a rozřezané tužky, tucet za dvacet nových. Za nimi je silná tlupa mladíků, u nichž dnešní bál také ještě k nejprvnějším gymnastickým cvikům náleží. Bojí se propást jediný tanec, měli rukavičky už ve voze navlíknuty a drželi po celé cestě tužku a napřed vyprošený taneční pořádek v ruce. Zvláštní pud poukazuje přímo k oné nejmladší tanečnici, která se „ještě“ bála; její pořádek je v okamžiku popsán a ona blažena a udivena myslí sobě něco o hvězdě první velikosti.

3 Jak dnes ty dívky vypadají! Šat jakoby z pavučin utkaný, rukávky jakoby křídélka a z rukávků vykukují ručky tak skvoucí, jakoby ručky andělské, věčným sluncem vybílené. Vlasy jsou jako koruna, všechny říše přírodní podaly skvosty své ku šperku, věru, za víly mohl by člověk ty krásné dívky mít — kdyby si stále šat a vlasy zcela proti slovanskému bájesloví neupravovaly! A jak laskavě poopravuje družka družku! Ani jim na tom nezáleží, aby jedna nad druhou vynikla! Ach bože, co tu lži a klamu na nás ubohé přísné mužské!

4 Některé ty taneční fráze mne zároveň rmoutí, zlobí i těší; rmoutí proto, že o slabosti lidského rozumu svědčí, že se mně ještě nepovedlo je vykořenit, a těší proto, že na nich své úšklebky zkoušet mohu. „*Aj, jak se ty páry točí v pohybu vlnovitém, jak je jejich krok lehký, jejich noha okřídlena!*“ Prosím vás! Ten vlnovitý pohyb rozrazí se každý okamžik o nějakého kulhavého tanečníka, ten lehký krok je hanebná lež, o níž se přesvědčíte, následujete-li tanečníka mimo sál, a na nohou vidím místo křídel jenom botky tak těsné, že při pohledu na ně slyším už celé kůropění kuřích ok. —

„Což jsou to stíny, které se vymkly z tíže smrtelných těl?“ I pánbůh zachraň! Toť by zde byl pravý Acherón podle těch vzdechů, jaké ty stíny vypouštějí, a pravé peklo podle toho, jak často si šátkem pot utírají.

- 5 Schiller obdivuje se v prvním dílu svých básní na stránce nevím kolikáté při popisu tance jednomu páru, který na-proti všem pravidlům a předpisům pánů výborů z kola si vyjede a řadu protrhne. Já zase, jenž nejsem idealistou, mám na takové extravagantní tanečníky zlost. Mállokterý to udělá z geniálnosti, obyčejně vyjedou jen ti z kola, kteří chtějí *zpátečně* tančit, poněvadž zpátečníci ovšem těm, kteří poctivě k předu čelí, postačit nemohou, utvoří si zvláštní kolo — ale menší.
- 6 Žádné zákony nešlapou se tak často nohama jako zákony tance. Navrhuju tedy, abychom si každý nemilý zákon odtančili. A proč by nemohly být tance zákonní? Což ne-bývaly a nejsou tance náboženské? Netančil král David před stanem, v němž zákony se přechovávaly? Nemodlejí se dervišové nohama?
- 7 Jindy ti ani děvče ruky své nenechá, uchopíš-li se jí, a kdybys ji chtěl kolem těla vzít, urazíš ji zajisté. Podívejte se ale dnes! Čím pevněji ji tanečník k sobě vine, tím jasněji zazáří její oko! Pak prý není posud ještě tanec posvátným obřadem v chrámu lásky!
- 8 Kdosi tvrdil, že jen moc hudby nás k tanci přiměla. Což rozlámaný kolovrátek, harfenista na silnici, bezprstý dudák nebo konečně vesnická banda skutečně moc hudby nám dokazovat mají? Spíše myslím, že tancem dává mládež naše najevo, že skutečně ještě žije, — něčím jiným nám to bez-toho hrubě nedokazuje.
- 9 Jean Paul — a toho člověka ctím — pravil, že tanec je ona doba, za které ženské jazyky vagace mají. Čtverák, praví vlastně „krásné“ vagace.

- 10 Mezi zábavou a ženskou frizúrou je jakési tajné spojení. Čím utaženější a pravidelnější jesti tato, tím nucenější zábava; čím však frizúra už nepořádnější, tím i zábava volnější a živější. Po půlnoci nemá už ples původně všeobecného rázu, společnost rozdrobila se už v jednotlivé párky. Ty jednotlivé vlásky, které z pravidelné frizúry se vymkly, zdají se být právě tolikými řetězy, poutajícimi toho neb onoho k jistému místu.
- 11 Nebaví-li se mužský, je tím vždycky sám vinen. Jak často slycháme bědování mužských, že jsou naše dívky tvrdší kamene a přitom jak kámen fádni. Připustíme-li prvéjší, máte být vy mužští jako Mojžíšové, kteří kouzelným prutem ze skály pramen živého hovoru vyloudit dovedou. Dokud ale vy sami se pohybujete jen ve frázích dávno vyvětralých, které už každé dítě na šňůrce nosí, dokud vaše zábava o ničem jiném nejedná než například v žertovném zápasu, lhou-li mužští nebo ženské *víc* (!), dotud vám budou ženské vždy pravdomluvnost svou tím musít dokazovat, že němými kameny zůstanou.
- 12 Jedinkrát jsem v životě tančil do kola a bylo to tak krásné, že jsem to musil opěvat. Velmi zdařilá moje báseň zněla:

Což jsem se košů nanosil,
než jsem tě k tanci vyprosil,
a sotva jsi se pohnula,
už jsi mne také kopnula.
„Prosím, pane, odpusťte,
stalo se to znenadání!“
„Prosím, slečno, račte jen,
jsem už zvyklý na kopání!“

E. Překlady

Aforismy z Bedřicha Spielhagena

- 1 Člověka mohou city klamati, jak ho peněžní záležitosti jeho klamávají. Stalo se už mnohému poctivci a stane se ještě mnohému. Stává se ale také podobně klamného bankrotu srdce jako klamných úpadků kupeckých. Mnozí vědí dobře, že srdce jejich žádného pravého a energického citu více schopno není, a upoutají přece vždy zase nové a nové osobnosti v milostné poměry, při nichž sami ovšem ničeho pozbyti nemohou, upoutaní však nejen pozbyti mohou, ale povždy i musí.
- 2 Přítomnost jistých osobností působí na nás podobně, jak teplá kamna na trubku Münchhausenovu působila. Ve mrazu zevnějšího světa, v ledném vzduchu lhostejnosti a ostrém větru závisti zamrznou nám myšlenky v lebce a city v srdci; před oněmi živými, milými lidmi však zahudeme rádi všechny veselé i smutné písně, které v nás žijou.
- 3 Snana mnohých lidí, aby nejužší svazky čistě zevnějšími znamínky dosvědčili, jest nejlepším důkazem, že srdce jejich se pramálo zoučastňuje. Fischart zapověděl například manželům vzájemné dary.
- 4 Jelikož síla mužova v činu, ženina pak v trpění se zakládá, dokáže muž lásku svou nejlíp, když pro svou milenku trpí, žena, když pro milence jedná.
- 5 Nepochopujeme někdy, jak obyčejní lidé se svým obyčejným jednáním vůbec ve světě vydrží. Ti dobří lidé jsou však k životu tak upoutáni jako Gulliver k zemi Liliputány — tisícero tenkou nitkou, která konečně právě tak pevně poutá jako nejsilnější železná pouta.

- 6 Kdo sama ze sebe něco vyvést chce, musí v jistém stupni přece básníkem být; jen tím, když po něčem nedostižitelném sáhá, dosáhne vůbec něco.
- 7 Zpočátku bychom rádi všem pomohli, jen kdybychom mohli, později když můžeme, nechceme už.
- 8 Každý člověk, s nímž blíže se setkáme, jest zrcadlem, jež vlastní náš obraz nějakým způsobem obráží. Člověk se nesmí ale toliko proto v člověku zrcadlit, aby věděl, jakým je, ale že vůbec je, totiž aby vůbec sobě jsoucnost svou uvědomil.

Dramaturgické aforismy

Podává Jan Neruda

Gorgias (sofista): Truchlohra je klam, při kterém klamající objevuje se spravedlivějším než neklamající a klamaný moudřejší než neklamaný.

Shakespeare: Ó, rozzlobím se nanejvýš, když takový ramanatý, ježatý chlap náruživost na cáry, na pravé hadry rozerve, aby zahřměl do uší hlupákům v parteru, kteří obyčejně neznají nic jiného než zmatečné posušky a hluk.

A kteří u nás blázny hrají, nenechte je více mluvit, než v jejich úloze stojí: neboť jsou takoví, kteří sami se smějí, aby houf obmezených diváků rozesmáli, byť i v tutéž dobu o důležité části kusu rozvažovati se mělo. To je hanebné a dokazuje bídnou ctižádost blázna, který to činí.

Frenzel: Žaloba na úpadek divadla jest tak stara jak divadlo samo; zní to jako žert, a je přec, tážem-li se dějin, pravdou ryzí: divadlo klesá od svého počátku. Již Aristofanes toužil na špatný vkus Athéňanů souvěkých, kteří přednost dali truchlohře Euripidově před Aischylovou; jakž asi vznešený a velevzdělaný Menander žaloval a zcela tajně zlobil se pro nízkou smyslnost diváků, kteří při některé frašce Filemonově nadšeně se chovali! A takž každým časem a u všech národů: přítomnost vždy byla přesvědčena, že právě zašla minulost měla divadlo lepší.

Talma: Čím déle žiji, přemýšlím a studuji, tím více potvrzuji se v náhledu o *nevyrovnanosti těch, kteří hrají z pouhého citu*. Nemůže se od nich žádná stejnost očekávati; jejich hra jest střídavě silna a slaba, vřela a chladna, níзка a vznešena. Naproti tomu bude *s reflexí* hrající, který vzletu svého nebere z pouhé své přirozenosti, *stejně působivým ve všech hrách*.

On má vše změřeno, spojeno, naučeno, spořádáno v hlavě své. Jeho oheň má své pokroky, svůj vzlet, své utlumení, svůj začátek, svůj střed, svůj extrém.

Hrál jsem dlouho z popudu, poddávaje se svému citu okamžitému a zapomínaje zcela, že jsem Talma, abych vmyslel se býti Achillem nebo Orosmanem; avšak abych ani nemluvil o unavení, při kterém pak mne opouštěla metoda má, *já nebyl vždy stejným*; dobrým jsem byl, jsa v dobrém rozmaru, špatným, když osobní žal mně mimovolně připomněl skutečnost. — Herec má zajisté působiti nad dojmy a vítěziti nad nimi, *on musí být vládcem sama sebe*.

Victor Hugo: Musí se říci, že v každém řečníku jsou dvě síly, *myslitel a herec*. Myslitel zůstane, *herec odchází s člověkem*. *Talma umírá celý, Mirabeau napolo*.

Lessing: Mysletí musí herec se spisovatelem, *musí tam, kde básníkovi něco lidského se přihodilo, za něho mysletí*.

Týž: Dovedu umělci, nechť je pohlaví mého či druhého, učiniti jen poklonu jedinou, totiž že předpokládám, že je prost vši samolibé citlivosti; umění že je mu nade vše, on že slyší rád hlasné a volné úsudky o sobě a že raději je posouzen někdy také neprávě než zřídka kdy.

Tieck: Herci naší doby musí se spíše odpustiti, nenaslouchá-li již pražádné kritice, jelikož většinou nejtupějších pér k tomuto druhu spisovatelství se užívá, kdežto výtky neplyne pak z náhledu, nýbrž aby se obětovalo kterékoli modle.

Goethe: Odpouštím vpravdě herci každou chybu, která vyplývá ze *sebeklamu* a z chťiče, aby se zalíbil, neboť nezdá-li se sobě a jiným *býti něčím*, není ničím. Klam jest jeho povoláním, on musí sobě okamžitého potlesku vysoce vážiti, neboť neobdrží náhrady jiné, musí hledět se za-
blýsknouti, proto je zde.

Týž: Obecenstvu nemůže se větší úcty prokázati, než když se s ním nezachází jako s lůzou. Lůza přichází do divadla bez přípravy, žádá toho, čeho bezprostředně zažítí může, chce viděti, ustrnouti, smáti se, plakati, a přinucuje tedy ředitelstva, která od ní závisí, aby se víc či méně k ní snížila, z jedné strany divadlo přepínala, z druhé zničovala.

Týž: Nedostačuje, aby herec na kus jen povrchně se podíval, jej dle prvního dojmu posoudil a bez zkoumání svou líbost či nelíbost vyjádřil. Toť ovšem dovoleno diváku, který chce být pohnut a baven, soudit ale vlastně nechce. Herec však má se z vkusu a z příčin chvály či hany své zodpovídati: a jakž zmůže toho, nedovede-li vniknouti do účelu jeho?

Schiller: Těžké jest *toto* umění, pomíjitelná cena jeho; herci nedává potomstvo věnců žádných: proto musí herec skoupiť s přítomností, vyplniti zcela okamžik, který jemu patří, musí mocně ujistiti se souvěkých a v citu nejhodnějších a nejlepších vystavěti sobě pomník živý. Takž vybírá napřed již věčnost svého jmena: neboť kdož nejlepším současníkům dosti učinil, žil pro všechny časy.

Gutzkow: Kdož jádro velikosti v sobě má, avšak bez modelu, v němž by ji vytvořil, nebo ten, kohož bytost sesazena z nejprotivnějších sobě částek, měl by se vždy hercem státi. Génus zdařený z básní dílo a génus zkažený představuje je. Hrdina vykreslí obrisy, které herec pak vyplňuje a tak obdivuhodně oživuje, že hrdina sám před krásou svou se leká: neboť nebyl sobě pomyslit, že lze něco tak životaplného z toho vykouzlit.

Týž: Kdyby myšlení a cítění lidstva při pokračující vzdělanosti se ještě víc a více změlčiti mělo a diplomacie řeči a posůnku by odelhala a odusmála každou známku původnosti, v jaké se jevívala dříve rozhodná vůle a neohrožené přesvědčení: budou to herci, kteří udrží tradici lidského srdce a jeho napolo božského, napolo zvířecího původu.

Jean Paul: Divadlo jest jaksi ichnografie (pevnostní nákres) každého národa, budka nápovědova hláskou troubou zvláštností jeho.

Seume: Herec musí mnoho ve světě viděti, aby byl jist, co smí a co nesmí na jeviště uvést. Co není v přírodě, nesmí podati; také ale ne to, co je v ní špatného, totiž esteticky špatného. Neboť morální špatnost smí podati.

Rötscher: Co Pyrrhus o svých Epirotech řekl: „Vy jste moje perutě,“ nemůže žádný umělec o posluchačích svých říci větším právem než dramatický.

Týž: Obecenstvo co celek myšleno nepovznese se nad to, co bylo v umění vidělo a zažilo, nýbrž obmezí se dle toho.

Týž: Herci, taktéž plodové ducha světového, jsou rovněž neuvědoměle strženi oním proudem uvědomělého myšlení a chtění, kterýž zničuje všechnu bezprostřednost, ať je již jakéhokoli druhu, a herce vytiskuje z obrněného citění dřívější doby. Není tedy možno, aby herci, trvající na stanovisku bezprostředního citění, dosáhli těchže úspěchů nyní ještě co dříve, protože je síla bezprostředně citícího života za našich dnů zeslabena. Celý stav světový nutí herce, aby opustil stanovisko bezprostředního citu.

Žaloba na nedostatek mladistvě silných hrdinných povah, z nichž poezie života takřka každým dechem se proudí, musí tedy umlknouti před zákonem ducha světového, který káže, aby každá činnost duševní se znovu zrodila z hloubí sebevědomí, zákon to, kterému se tedy také umění dramatického představování podrobiti musí.

Týž: Nejprotivnější tvářnost však má na sobě pouhá rutina, pokládá-li samu sebe za geniálnost, bere-li říše poetických postav v užitek svůj bez úcty před významem umění a vybírá-li sobě kovovou rukou svou pestrou galérii nejskvostnějších povah, aby je nastrčila na žerď své neohebné osobnosti. Rutina tedy, nevedená svrchovaností duševní, nýbrž

despotismem samolibosti, prohlašuje za majetek svůj každou úlohu, která velké efekty a tradičně pojistěnou pověst má.

Týž: Kolik tvůrčích umělců, tolik lze sobě mysliti rozličného, a přece zároveň poetického uskutečnění básně povahy; neboť každý pronikne život její ze stanoviska svého a smíří přirozenost svou s objektivitou osobnosti básně.

Týž: Kruh svémravu (manýry) jest velmi široký. Umělecká vzdělanost, která opravdově za cílem nejvyšším kráčí, určí sobě za hlavní úlohu zúžovati kruh ten vždy víc a více. Čím déle se zápas se svémravem zanedbává, tím hloub se zakotví. Vyšel-li ale dokonce ze snahy způsobiti efekt jistý, a podařilo-li se to u množství, které tak snadno příznivě přijímá jen to, co je překvapujícího, frapantního, zvláště podporováno-li toto prostředky šťastnými, nastává pak nejvyšší nebezpečí, že se udrží jako nezhojitelná choroba po celý hercův umělecký život.

Týž: Musíme se vyznati, že při nedostatku tvůrčího ducha přece zasluhuje velkou přednost, nápodobí-li se vynikající herci, třebaž s jistým svémravem, než když bezmocná a surová přirozenost samu na sebe se spoléhá a se domnívá, že výchrly svého nepročištěného a nesouladného vnitra vydávati může za plody génia. Není nic strašnějšího, než zříme-li, jak surová bezprostřednost paroduje i nejvznešenější, ano samy zázraky lidského ducha.